

SÜREK Alevilik – Bektaşilik ve Kültür Araştırmaları Dergisi, Sayı 4, 2025, 13-29

E-ISSN: 3023-5529

Araştırma Makalesi / Research Article

ORTA ÇAĞ ANTAKYA DEPREMLERİ İLE ŞUBAT 2023 DEPREMLERİNİN ETKİ VE SONUÇLARI BAKIMINDAN BENZERLİKLERİ

THE SIMILARITIES BETWEEN MEDIEVAL ANTAKYA EARTHQUAKES AND FEBRUARY 2023 EARTHQUAKES IN TERMS OF THEIR EFFECTS AND CONSEQUENCES

6 Şubat 2023 Deprem Şehitlerine ithafen...

Mehmet Yusüf ÇELİK

Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

mycelik@mku.edu.tr

0000-0002-5257-5346

ÖZ

ABSTRACT

**Geliş
Tarihi:**
(Received)
27.05.2025

**Kabul
Tarihi:**
(Accepted)
16.06.2025

**Yayın
Tarihi:**
(Published)
30.06.2025

**Anahtar
Kelimeler**
Antakya
Deprem
Orta Çağ
6 Şubat 2023
Depremleri

Keywords
Antioch
Earthquake
Medieval
February 6
2023
Earthquakes

Antakya, tektonik hareketliliğin yoğun yaşandığı bir zemin üzerinde kurulmuştur. Bu nedenle tarih boyunca sık sık depremlerin yıkıcı etkileriyle karşı karşıya kalmıştır. Eserlerinde depremi anlatan müellifler, Antakya'nın kuruluşundan itibaren bölgede birçok şiddetli depremin yaşandığını kaydetmiştir. Bu depremler, hem can hem de mal kaybı açısından Antakya başta olmak üzere çevre şehirlerde büyük yıkıma ve zarara yol açmıştır. Bölgenin tarihte birçok kez yıkıldığını gösteren depremlerin bilinen ilki, M.Ö. 148'de meydana gelmiştir. Depremlerle harabe hâline gelen kent, her defasında dönemin hükümdarları tarafından yeniden inşa ettirilmiştir. Bu depremler, hem şehrin yapısını hem de insanların hayatını derinden sarsmıştır. Halkın hafızasında, Antakya'nın depremler sonucu yedi kez yıkılıp yeniden kurulduğu bilgisi yerleşmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır. Tarihsel süreç izlendiğinde, Antakya ve çevresinde Orta Çağ'da da depremler meydana geldiği görülmektedir. Bu depremlerin çoğu, şehir üzerinde yıkıcı etkiler bırakmış; can ve mal kayıplarına neden olmuştur. Bu durum, 6 Şubat 2023 depremlerinde yaşananlarla benzerlik göstermektedir. Özellikle 860, 1114, 1157, 1170, 1407 ve 1408 yıllarında meydana gelen depremler, bu bağlamda örnek gösterilebilir. Bu çalışma, Orta Çağ'da Antakya'da etkisi görülen depremler ile 6 Şubat 2023'te meydana gelen depremleri etki ve sonuçları bakımından inceleyerek bu alanda yapılan bilimsel faaliyetlere katkı sunmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, önce Orta Çağ'da Antakya'da yaşanan depremler hakkında bilgi verilmiş; ardından bu depremler ile Şubat 2023 depremlerinin benzerlikleri ele alınarak söz konusu depremlerin siyasi, askerî, ekonomik, sosyal, kültürel, demografik etkileri ve psikolojik sonuçları değerlendirilmiştir.

Antakya was founded on a ground with intense tectonic activity. For this reason, it has frequently faced the destructive effects of earthquakes throughout history. The authors who described earthquakes in their works recorded that there were many severe earthquakes in the region since the foundation of Antioch. These earthquakes caused great destruction and damage to the surrounding cities, especially Antakya, both in terms of loss of life and property. The first known earthquake, which shows that the region has been destroyed many times in history, occurred in 148 BC. The city, which was turned into ruins by earthquakes, was rebuilt each time by the rulers of the period. These earthquakes deeply shook both the structure of the city and the lives of the people. In the memory of the people, the information that Antakya was destroyed and rebuilt seven times as a result of earthquakes has been established and has survived to the present day. When the historical process is traced, it is seen that earthquakes occurred in and around Antakya in the Middle Ages. Most of these earthquakes had devastating effects on the city, causing loss of life and economic damage. This situation is similar to what happened in the February 6, 2023 earthquakes. Especially the earthquakes that occurred in 860, 1114, 1157, 1170, 1407 and 1408 can be given as examples in this context. This study aims to contribute to the scientific activities in this field by examining the earthquakes in Antakya in the Middle Ages and the earthquakes that occurred on February 6, 2023 in terms of their effects and consequences. In this context, firstly, information about the earthquakes in Antakya in the Middle Ages is given, then the similarities between these earthquakes and the February 2023 earthquakes are analyzed and the political, military, economic, social, cultural, demographic effects and psychological consequences of these earthquakes are evaluated.

Atıf/Cite as: Çelik, M. Y. (2025). Orta Çağ Antakya depremleri ile Şubat 2023 depremlerinin etki ve sonuçları bakımından benzerlikleri. SÜREK Alevilik – Bektaşilik ve Kültür Araştırmaları Dergisi, 4, 13-29.

© 2025 Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü. Her hakkı saklıdır. Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Hacı Bektaş Veli Research and Application Institute. All rights reserved.

Giriş

Hatay'ın merkez ilçesi Antakya, deprem riski son derece yüksek olan bir bölgede kurulmuştur. Antakya'yı da içine alan bölge, kuzeydeki Avrasya, Arabistan ve Afrika levhalarının göreceli hareketlerinin etkisi altındadır ve Doğu Anadolu Fayı, Ölü Deniz Fayı ile Helen-Kıbrıs yayının kesiştiği bir noktada yer almaktadır. Ayrıca bu faylar üzerinde irili ufaklı birçok fay hattı bulunmaktadır (Över vd., 2001, s. 1-3; Pampal & Özmen, 2010, s. 71-87; Özşahin, 2010, s. 6). Nitekim Afrika ve Arabistan levhalarının Anadolu levhasını sıkıştırması sonucunda, bölgede geçmişten günümüze birçok deprem meydana gelmiştir. Bu nedenle Antakya, sık sık depremlere maruz kalmış; büyük yıkımların, can ve mal kayıplarının en yoğun yaşandığı kentlerden biri olmuştur.

Tarihî kayıtlara göre Antakya ve çevresindeki ilk deprem, M.Ö. 148 yılında meydana gelmiştir. Bu depremde, şehir ciddi bir hasar görmüş, ardından yeniden inşa edilmiştir (Downey, 1961, s. 120). Bu tarihten sonra da bölgede birçok deprem yaşanmıştır. Örneğin M.Ö. 130 ve 69, M.S. 35/37 ile 115 yıllarına tarihlenen şiddetli depremler kaydedilmiştir. Roma İmparatoru Traianus'un Antakya'da ikamet ettiği sırada gerçekleşen 115 yılındaki deprem, kente büyük zarar vermiştir. Bu deprem, çevre şehirlerde de yıkıma, can ve mal kayıplarına yol açmıştır. Antik dönem tarihçileri, bu depremi eserlerinde detaylı şekilde anlatmış; günümüz tarihçileri de 115 depremine dair şiddet ve etkilerini ortaya koyan araştırmalar yapmıştır (Arıcan, 2022, s. 47-55; Demir, 2023, s. 5-7). Antakya'da, bundan sonra da tarihî kayıtlara geçen depremler yaşanmıştır. Antik dönemin sonlarına doğru, 341 ve 395 yıllarında meydana gelen depremler, kente büyük zarar vermiş, can kayıplarına neden olmuştur (Arıcan, 2022, s. 56).

Orta Çağ'da da Antakya'da farklı şiddetlerde ve 6 Şubat 2023 depremleri gibi bölgesel ölçekte yıkıcı depremler yaşanmıştır. Bu depremler, bilim insanları tarafından incelenmiş ve birçok araştırmaya konu olmuştur. Son yıllarda, özellikle Şubat 2023 felaketinden sonra Türkçe literatürde, bu alanda ciddi bir artış gözlenmektedir. Gökhan, çalışmasında 1114 Maraş depremini, Bilinir ise XIII. yüzyıla kadar belli başlı bazı depremleri ana hatları ile ele alarak 6 Şubat 2023 depremlerini analiz etmiştir (Gökhan, 2023; Bilinir, 2024).

Hiç şüphe yok ki doğal afetlerin en yıkıcılarından olan depremlerin ne zaman olacağını günümüz teknolojisi ile önceden öğrenmek mümkün değildir. Depremler, insan yaşamı ile sosyal ve ekonomik yapılar üzerinde bir tehdit olmaya devam etmektedir. Ancak can ve mal kayıplarını azaltmak, depremin hasarlarını en aza indirmek ve bunun için önleyici tedbirler almak mümkündür. Bu bağlamda, geçmişte yaşanan depremlerin araştırılıp bütün yönleriyle ortaya koyulması önem taşımaktadır. Bu çalışmada da öncelikle V. yüzyıldan XV. yüzyıla kadar geçen süreçte Antakya'yı etkileyen depremler hakkında bilgi verilmiş; ardından şehirde bölgesel boyutta yaşanan büyük depremlerin, 6 Şubat 2023 depremleri ile olan benzerlikleri ele alınmıştır. Böylece kentin sosyal tarihine katkı sağlanması ve bu alanda yapılacak ilmi çalışmalara destek vermek amaçlanmıştır. Çalışmada, döneme dair kaynaklardan ve telif eserlerden faydalanılmıştır.

1. Orta Çağ Antakya'sında Depremler (V. ve XV. Yüzyıllar)

Antakya, M.Ö. 300'de Makedonyalı Büyük İskender'in komutanlarından Seleukos tarafından kurulmuştur. M.Ö. 69'da ise Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girmiştir. İmparatorluk topraklarının 395'te Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılmasıyla Doğu Roma (Bizans) devletinin sınırları içerisinde kalmıştır (Çelik, 2021, s. 49). Antakya, Roma ve Bizans dönemlerinde dinî, ticari ve kültürel öneminin yanı sıra askerî açıdan da stratejik bir konuma sahipti. Özellikle Sâsânîlere yönelik seferlerde, bir askerî üs olarak kullanılmıştır. Bu stratejik konumu, sık sık depremlerle sarsılan kentin her defasında yeniden inşa edilmesine neden olmuştur.

Bizans İmparatorluğu döneminde, Antakya merkezli çok sayıda yıkıcı deprem meydana gelmiştir. Bu depremlerin ilki, 13 Eylül 458'de İmparator I. Leon (457-475) döneminde yaşanmıştır. Cumartesi günü gece vakti meydana gelen bu deprem, kentte ciddi ölçüde hasara ve yıkıma yol açmıştır. Depremin ardından çıkan yangın, felaketin boyutunu artırmıştır. Bu depremden sonra Asî Nehri üzerindeki adanın bir yerleşim yeri olarak önemini kaybettiği ve terkedildiği bilinmektedir (Demir, 1996, s. 50-51). Ardından 506'da bir başka deprem daha meydana gelmiştir (Ambraseys, 2009, s. 170).

Antakya, 526 ve 528 yıllarında meydana gelen iki büyük depremle sarsılmıştır. Şehrin tarihinin en yıkıcı afetleri arasında gösterilen bu depremler sonucunda binlerce insan hayatını kaybetmiş, kentin yapılarının çoğu yıkılmış, surlar büyük ölçüde hasar görmüştür. Bu durum, Antakya'nın müdafaasını zayıflatmıştır. Sâsânî tehdidinin yanı sıra depremlerin yarattığı yıkım ve devam eden artçı sarsıntılar nedeniyle halk, evlerini

terk ederek bir süre dağlık bölgelerde ve çadırlarda yaşamını sürdürmek zorunda kalmıştır. 29 Mayıs 526'da Antakya'da meydana gelen deprem, en yıkıcı doğal afetlerden biri olarak tarihî kayıtlara geçmiştir. Bu depremde, yaklaşık 250.000 kişinin hayatını kaybettiği ileri sürülmektedir (Downey, 1961, s. 521-526; Demir, 1996, s. 51; Tekin, 2004, s. 209). Dönemin İmparatoru Justinos (518-527), depremin etkilerini haber alınca, halk eğlencelerini iptal ederek yas ilan etmiştir. Ayrıca kentin yeniden inşası ve halkın temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla para desteği sağlamıştır (Downey, 1961, s. 523-526; Tekin, 2004, s. 209-210; Kaya ve Kıyılı, 2009, s. 405). 28 Kasım 528'de meydana gelen deprem, I. Justinianos'un (527-565) hâkimiyeti döneminde gerçekleşmiş olup yalnızca Antakya'yı değil Samandağ'ı da etkilemiştir. Bu felaket, henüz 526 yılında yaşanan büyük felaketin yaraları tam olarak sarılamamışken gerçekleşmiş; böylece Antakya kısa süre içinde ikinci kez ağır bir depreme maruz kalmıştır. Depremin ardından İmparator Justinianos ve eşi Theodora, kentin imar faaliyetlerine önem vererek yeniden inşa sürecine kapsamlı destek vermişlerdir. Halkın temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla da ciddi yardımlarda bulunmuşlardır. İki yıl gibi kısa bir süre içerisinde arka arkaya meydana gelen bu depremler, yalnızca fiziksel tahribata yol açmakla kalmamış, aynı zamanda Antakya'nın demografik yapısını da derinden etkilemiş; kent nüfusunun önemli ölçüde azalmasına neden olmuştur (Demir, 1996, s. 51; Kaya & Kıyılı, 2009, s. 405).

Antakya'da yürütülen imar faaliyetleri sayesinde, kentin kısa sürede ihtişamlı bir şekilde yeniden ayağa kalktığını söylemek mümkündür. Kaynaklara göre Antakya, 540 yılında Sâsânîler tarafından yağmalanmıştır. Bu sırada kente gelen Sâsânî hükümdarı Anûşîrvân, kente hayran kalmış ve şehrin şeklinin resmedilmesini emretmiştir. İran'a döndüğünde ise Medâin yakınlarında, her yönüyle Antakya'ya benzer bir şehir inşa ettirmiştir. Yeni kurulan bu şehre Rumîye adını vermiş ve Antakya'dan getirdiği insanları buraya yerleştirmiştir. Şehrin Antakya'ya olan benzerliği ve evlerin birebir aynı şekilde inşa edilmiş olması, yerleştirilen insanlarda Antakya'dan hiç ayrılmamış oldukları hissini uyandırmış ve bu durum, onları hayrete düşürmüştür (İbnü'l-Cevzi, 1995, s. 111; İbn Şeddâd, 1991, s. 357).

Antakya, 551, 557, 577 ve 588 yıllarında meydana gelen dört büyük depremle sarsılmıştır. 37 yıllık süre içinde gerçekleşen bu depremler, kentte ciddi yıkımlara ve felaketlere yol açmıştır. Yapıların büyük bir bölümü yıkılmış, şehri çevreleyen surlar zarar görmüş ve çok sayıda insan yaşamını yitirmiştir. Sadece 588 yılında meydana gelen depremde, 60.000 kişinin hayatını kaybettiği belirtilmektedir. Ayrıca bu deprem sırasında çıkan yangınlar da şehre ciddi zarar vermiştir. İmparator Maurice Tiberius (582-602), kentin onarımı için para yardımı yapmıştır (Demir, 1996, s. 54). Farklı tarihlerde meydana gelen bu depremlerin ardından, kentte salgın hastalıkların ortaya çıktığı görülmektedir (Kaya & Kıyılı, 2009, s. 405).

Antakya, 638'de Müslümanların hâkimiyetine geçmiş ve 968'e kadar onların elinde kalmıştır. Bu dönemde şehir, Abbâsî Halifesi Hârûn er-Reşîd'in oluşturduğu "Sugur" ve "Avasım" adıyla anılan sınır kentlerinden biri olarak askerî öneme sahipti. Bu süreçte, Antakya'yı da içine alan bölgede meydana gelen fay hareketliliği yine yıkıcı depremler üretmiştir. Bunların ilki, 713'te Suriye bölgesinde gerçekleşmiş; aralıklarla 40 gün devam eden sarsıntılardan en çok etkilenen yer Antakya olmuştur (İbnü'l-Esîr, 1991, s. 523; İbnü'l-Cevzi, 1995, s. 318; Çelik & Bilinir, 2022, s. 58). Aktarıldığına göre deprem 28 Şubat'ta gerçekleşmiş ve artçı sarsıntılar, 715'e kadar sürmüştür. Kent halkının bir kısmı, evlerinin dışında kurdukları çadırlarda yaşamlarını sürdürmüş, bir kısmı da kenti terk ederek başka şehirlere göç etmiştir (Usta, 2024, s. 61). Deprem, Halep ve Kınnesrîn'de de etkili olmuş; fakat en büyük yıkım Antakya'da gerçekleşmiştir (Süryânî Mihail, 1944, s. 82; İbnü'l-Esîr, 1991, s. 523). Kayıtlara göre depremin hemen ardından veba salgını baş göstermiştir (Süryânî Mihail, 1944, s. 82).

Tarihî kaynaklara göre 835'te, bir gün öğleden sonra gökyüzü aniden kararmış ve büyük bir deprem meydana gelmiştir. Antakya'da ciddi yıkıma sebep olan bu depremin artçılarının 40 gün sürdüğü belirtilmektedir. Ancak tahribatın boyutu hakkında detaylı bilgilere ulaşılamamıştır (Usta, 2024, s. 81-82). 847/848 yıllarında, Şam bölgesinde meydana gelen büyük bir deprem, Antakya ve Musul'da büyük bir yıkıma yol açmış; çok sayıda insanın ölümüne neden olmuştur (İbnü'l-Cevzi, 1995, s. 190). Rivayetlere göre söz konusu depremde, Antakya'da yaklaşık 20.000, Musul'da ise 50.000 kişi hayatını kaybetmiştir (Zehebî, 1991, s. 11).

Sismik hareketliliğin sıkça yaşandığı bir bölgede yer alan Antakya'da, Aralık 859 ya da Ocak 860'ta geniş bir alanda yıkıma yol açan, can ve mal kayıplarına neden olan şiddetli bir deprem daha meydana gelmiştir. Bu deprem sonucunda Antakya ve çevresindeki köprüler yıkılmış, kaleler ağır hasar görmüştür. Antakya'da, çok sayıda insan yaşamını yitirmiş, yaklaşık 1500 ev ile kentin surlarındaki burçlardan 90'dan fazlası yıkılmıştır. Deprem sırasında yeraltından, gökyüzünden ve evlerin altından tüyler ürpertici ve korkunç

sesler duyulmuştur. Halk, büyük bir korku ve panik içinde kenti terk etmiştir. Antakya yakınlarındaki Kel Dağı/Cebel-i Akra'dan bir toprak parçasının koparak denize düştüğü rivayet edilmiştir (İbnü'l-Esîr, 1991, s. 78; İbn Kesîr, 1994, s. 11; İbnul-Cevzî, 1995, s. 328-329).

Depremi ardından deniz sularının kabardığı ve çevreye kötü kokulu, siyah bir dumanın yayıldığı belirtilmiştir. Ayrıca şehre bir fersah (yaklaşık 6 km.) mesafedeki bir nehrin sularının kaybolduğu ifade edilmiştir. Söz konusu deprem, yalnızca Antakya'yı değil Adana, Misis, Tarsus, Urfa, Şam, Halep, Hama, Humus ve Suriye sahillerini de etkilemiştir. Antakya'ya 114 km mesafede bulunan Lazkiye, tamamen yıkılmış, halkından sadece az sayıda insan sağ kalabilmiştir. Lazkiye yakınlarında, Cebele halkının da enkaz altında kalarak çoğunluğunun öldüğü aktarılmaktadır (İbnü'l-Esîr, 1991, s. 78; İbn Kesîr, 1994, s. 11-12; İbnü'l-Cevzi, 1995, s. 328-329). Aynı yıl Mağrib'de de şiddetli depremlerin meydana geldiğini aktaran İbnü'l-Esîr, Abbâsî Halifesi Mutevekkil-Alellah'ın (847-861), depremde evi yıkılanlara 3.000.000 dirhem yardım dağıttığını bildirmektedir (İbnü'l-Esîr, 1991, s. 78; Usta, 2024, s. 89-94). Meydana gelen bu depremler sonucunda Antakya'nın Roma ve Bizans dönemlerindeki görkemli yapısını kaybettiği ifade edilmektedir (Gökhan, 2023, s. 80).

859/860 depreminin, şiddeti ve geniş bir coğrafyada yol açtığı tahribat bakımından, 6 Şubat 2023'te meydana gelen depremlerle benzerlik taşıdığı söylenebilir. Bilindiği üzere 6 Şubat 2023'te depremin merkezi Kahramanmaraş olmakla birlikte Antakya, daha fazla zarar görmüştür. Söz konusu deprem, Antakya ile Lazkiye'nin aynı fay hattı üzerinde bulunduğunu ve gelecekte bu bölgelerde meydana gelebilecek olası sarsıntılara karşı hazırlıklı olunması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle bölgedeki deprem olasılığına ilişkin istatistikler düzenlenirken bu durumun göz ardı edilmemesi önem arz etmektedir.

İslami dönemin sonlarına doğru, 956 yılı ocak ayının başlarında bir deprem daha meydana gelmiştir. Bu depremin, Antakya'nın yanı sıra Mısır'da da etkili olduğu belirtilmektedir (Kaya & Kıyılı, 2009, s. 406). Mısır'da, evlerin yıkıldığı ve artçı sarsıntıların üç saat boyunca sürdüğü ifade edilmektedir (Usta, 2024, s. 101).

Antakya, 968'de yeniden Bizans'ın eline geçmiştir. Bu dönemde şehir, 970/971, 977, 1053, 1063, 1075 ve 1082 yıllarında meydana gelen depremlerle sarsılmıştır. Söz konusu depremlerde, en fazla yıkıma uğrayan kent yine Antakya olmuştur. 971 yılında gerçekleşen depremde, kentin surlarının büyük bir bölümü yıkılmış; enkaz altında kalan çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir. Bizans İmparatoru Ioannes Çimiskes (969-976), sınır hattının güvenliğini sağlamak amacıyla kentin surlarının yıkılan kısımlarının bir an önce onarılmasına önem vermiştir. Bu doğrultuda Mihail el-Bereci'yi (Michael Bourtzes), duvarcı ustaları ve işçilerden oluşan 12.000 kişilik bir ekiple Antakya'ya göndermiştir (Antakî, 1990, s. 146; Dönmez, 2025, s. 189; Usta, 2014, s. 105). 1053'te gerçekleşen depremde ise yer yarılmış ve patrikle birlikte 10.000 kişi toprağın derinliklerine gömülmüştür. Bu depremi detaylı bir şekilde aktaran Urfalı Mateos, 15 gün boyunca insanların feryatlarının duyulduğunu ve ardından toprakta açılan yarığın üzerlerine kapandığını ifade etmektedir. Mateos bu felaketi, Antakyalı Hristiyanların işlediği çeşitli günahlar nedeniyle Tanrı'nın gazabı olarak yorumlamıştır (Mateos, 1999, s. 99).

Şam bölgesi, Temmuz-Ağustos 1063'te şiddetli bir depremle sarsılmıştır. Bu deprem, Antakya ve Suriye'nin sahil kentlerinin tamamında yıkıma neden olmuş; etkileri Anadolu'nun iç kesimlerine kadar ulaşmıştır. Depremden en çok etkilenen şehirlerden biri olan Trablus'ta surların bir bölümü yıkılmıştır (İbnü'l-Esîr, 1991, s. 44; İbnü'l-Cevzi, 1995, s. 82; Usta, 2024, s. 117-118). Aynı yılın 23 Eylül günü, İstanbul, İzmit, İzmit ile Tekirdağ ve çevresinde yıkıma neden olan şiddetli bir deprem meydana gelmiştir (Usta, 2024, s. 357).

Antakya, 1075 yılında bir kez daha depremle sarsılmıştır. Sarsıntının ardından, Antakya kapısındaki Deyru'l-Mülkte, taştan yapılmış bir su kurnasının içinde bakır atlar üzerinde, ok torbalarıyla birlikte bakırdan yapılmış yedi Türkmen askerini tasvir eden bir Türk tılsımının ortaya çıktığı rivayet edilmektedir (Azîmî, 2006, s. 24; İbn eş-Şihne, 1984, s. 131-133; İbn Şeddâd, s. 297; Sevim, 1990, s. 33). Antakya, 1082'de bir başka şiddetli deprem daha yaşamıştır. Bu depremde, çok sayıda kişi hayatını kaybetmiş, Antakya surlarındaki burçlardan 86'sı yıkılmıştır (Süryani Mihail, 1944, s. 38, 49; Mateos, 2000, s. 177; İbnü'l-Esîr, 1991, s. 174; Arslantaş, 2015, s. 97; Kaya & Kıyılı, 2009, s. 408; Bilinir, 2024, s. 18; Usta, 2024, s. 127).

Türkiye Selçuklu Sultanı Süleyman Şah, 1084/1085'te Antakya'yı fethetmiştir. Böylece şehir Türklerin egemenliğine geçmiştir. Bu dönemde Antakya, Eylül/Ekim 1091 tarihinde yeniden depremle sarsılmıştır. Bu depremde, çok sayıda insan enkaz altında kalarak hayatını kaybetmiştir. Şehrin surları tekrar zarar görmüş, surlar üzerlerindeki burçlardan 70'i yıkılmıştır (İbn Aybek, 1971, s. 135; en-Nüveyrî, 2004, s. 201; İbn Kesîr, 1994, s. 275). Bazı tarihçilere göre ise yıkılan burç sayısı 90 civarındadır (Urfalı Mateos, 2000, s. 177; İbnü'l-

Esîr, 1991, s. 174; Zehebî, 1994, s. 20). Ermeni müelliflerden Simbat, depremin Eylül ayında meydana geldiğini, Nusaybin ve Antakya’da büyük tahribata neden olduğunu ve çok sayıda insanın evlerin enkazı altında hayatını kaybettiğini bildirmektedir (Simbat, 1946, s. 47). Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah, 1092 yılında, meydana gelen tahribatın giderilmesi ve şehrin yeniden imar edilmesini emretmiştir (en-Nüveyrî, 2004, s. 201; Zehebî, 1994, s. 20; İbn Aybek, 1971, s. 135). Haçlıların kuşatması sırasında, 1 Ocak 1098 sabahı gökyüzünde güneşin doğuşunu andıran kızıl bir ışık parlamış, ardından şehir şiddetli bir şekilde sarsılmıştır (Ambraseys, 2009, s. 280; Usta, 2024, s. 131-132). Haçlılar, alışıksız olmadıkları iklim koşulları ve kışın yanı sıra meydana gelen depremlerle de sarsılmışlardır (Barber, 2021, s. 68).

Görüldüğü üzere bu dönemde, art arda meydana gelen depremlerin Antakya’yı çevreleyen surlar ile bu surlar üzerindeki burçlarda benzer nitelikte hasara yol açtığı anlaşılmaktadır. Muhtemelen en fazla hasar gören bölümler, önceki depremlerde hasar alıp onarılan kısımlar olmuştur. Bu bağlamda, geçmişte yaşananlardan çıkarılacak derslerle, 6 Şubat 2023 depremi sonrasında az veya orta hasarlı raporu verilen yapıların onarımı, projelere ve teknik şartnamelere uygun biçimde gerçekleştirilmelidir. Kontrol ve denetim süreçleri aksatılmadan ve titizlikle yürütülmelidir.

Antakya, 1098 yılında Haçlıların eline geçmiş ve yaklaşık 170 yıl onların elinde kalmıştır. Bu süreçte şehir, Haçlıların bölgede kurduğu Antakya Haçlı Prinkepsliği’nin merkezi konumunda olmuştur. Tarihi kayıtlara göre Antakya, Haçlı egemenliği altında bulunduğu dönem boyunca farklı tarihlerde meydana gelen depremlerle defalarca sarsılmıştır. Şehirde büyük yıkıma neden olan bu depremler, 1114, 1138, 1157, 1170, 1201, 1202 ve 1204 yıllarında meydana gelmiştir. Bunların ilki ve şehirde en fazla tahribata yol açanı, 1114 Maraş depremi olmuştur. Tarihi kayıtlarda depremin merkez üssünün Maraş olduğu belirtilmektedir. Ancak tıpkı 6 Şubat 2023 depremlerinde olduğu gibi 1114 yılında meydana gelen depremde de en fazla yıkıma uğrayan kent yine Antakya olmuştur. Bu iki depremin şiddeti, yıkıcı etkisi ve etkilediği alanlar itibarıyla benzerlik gösterdiği; ayrıca tarihte meydana gelen dünyanın en büyük depremleri arasında yer aldığı ifade edilmektedir (Gökhan, 2023, s. 78).

Orta Çağ müellifleri, 1114 Maraş depremini o tarihe kadar meydana gelmiş en büyük ve en korkunç sarsıntı olarak nitelendirmişlerdir. Bu depreme dair anlatılanlar, kaynaklarda genellikle benzer ifadelerle yer almaktadır. Örneğin, bu depremin görgü tanıklarından Urfalı Mateos, depreme derin uykuda yakalandıklarını, şimdiye kadar böyle bir felaketin duyulmadığını belirtmiş ve Vakayinamesi’nde depreme ilişkin ayrıntılı bilgilere yer vermiştir. Mateos, depremin şiddetini şu ifadelerle aktarmaktadır: “...aniden müthiş bir gürültü koptu ve bütün dünya sarsıldı. Yeryüzü şiddetle titredi, kayalar yarıldı ve tepeler çatladı. Dağlarla tepeler şiddetle çınldı ve canlı hayvanlar gibi ses çıkardılar. Dağların sesi, kulaklarda bir ordunun çıkardığı gürültüyü andırıyordu. İnsanlar, Allah’ın gazabı altında şaşkın bir vaziyette olup dalgah bir deniz gibi titriyorlardı. Bütün ova ve dağlar sanki bakırdanmış gibi çınldılar ve ağaçtanmış gibi sallandılar. İnsanlar ağır hastalar gibi inliyorlardı...” (Mateos, 2000, s. 255).

Depremin bir başka görgü tanığı ise İngiliz din adamı ve doğa filozofu Bahtlı Adelard’dır. Doğu’ya yaptığı seyahat esnasında depreme Misis’ten geçerken yakalanmıştır. Adelard, bu depremin etkisinin çok büyük olduğunu, Anadolu’nun geniş bir bölümünü etkilediğini, Antakya’da büyük yıkıma neden olduğunu ve hatta depremin Urfa’da dahi hissedildiğini söylemektedir. Ayrıca deprem sonucunda Misis (Ceyhan) köprüsünün zarar gördüğünü ve ertesi gün Selçuklu askerlerince onarıldığını aktarmaktadır. Adelard, Selçukluların bu onarım sırasında kullandığı tekniklerden oldukça etkilenmiş ve bu bilgileri ülkesine taşımıştır (Serdar, 2016, s. 273). Her ne kadar bu çalışmanın doğrudan konusu olmasa da söz konusu örnek, XII. yüzyılda Selçukluların mimaride ulaştığı seviyeyi ve Batı üzerindeki etkilerini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Ayrıca bu olay Selçukluların bölgede hareket halinde olduklarını göstermektedir.

Maraş merkezli olarak meydana gelen ve tarihi kayıtlarda “1114 Maraş Depremi” olarak geçen sarsıntılar sadece Maraş’ta değil aynı zamanda Antakya, Kırıkhan, Misis, Sis (Kozan) Urfa, Harran, Adıyaman (Hısnımansur), Samsat, Gerger, Keysun gibi birçok şehirde ciddi hasara neden olmuştur. Ayrıca Suriye’nin kuzeyinde yer alan Halep, Azez ve Bâlis kentleri ile Antakya’ya yakın Zerdânâ ve Esarib kalelerinde de etkili olmuştur. Deprem hissedildiği yerlerde yıkıma neden olmuş, çok sayıda can kaybına yol açmıştır (Mateos, 2000, s. 256; Ambraseys, 2009, s. 284; Gökhan 2023, s. 78-80; Usta, 2024, s. 134-143). Yalnızca Maraş ve çevresinde yaklaşık 24.000 ile 40.000 arasında kişinin öldüğü (Mateos, 2000, s. 256; Ambraseys, 2009, s. 284), Azez kalesinde ise 400 kişinin enkaz altında kalarak hayatını kaybettiği ifade edilmektedir (Azîmî, 2006, s. 144). Sonbaharın sonlarına denk gelen bu depremin yaşandığı gün havanın soğuk olduğu; depremin ardından, başta Maraş olmak üzere birçok yerde kar yağdığı ve her yerin beyaza büründüğü bildirilmektedir.

Ayrıca bazı insanların enkaz altında donarak öldüğü ifade edilmektedir (Mateos, 2000, s. 256). Nitekim 29 Kasım 1114 depreminde olduğu gibi 6 Şubat 2023 depremlerinde de bazı insanlar enkaz altında kurtarılmayı beklerken donarak hayatını kaybetmiştir.

Antakya'nın Haçlı egemenliğinde bulunduğu dönemde, 20 Ekim 1138'de Halep merkezli şiddetli bir deprem daha meydana gelmiştir. Dönemin müelliflerinden İbnü'l-Adîm, depremin ardından artçı sarsıntıların yaklaşık sekiz ay boyunca sürdüğünü belirtmiştir. Ayrıca *"buğday tanelerinin elekte birbirini tokuşturduğu gibi yer sarsıldı, taşlar birbirine çarptı ve evler yıkıldı"* şeklindeki ifadesiyle depremin şiddetini betimlemiştir (İbnü'l-Adîm, 1991, s. 319; Çelik, 2021, s. 247). İbnü'l-Kalânîsî, İbnü'l-Esîr gibi müellifler de bu konuda İbnü'l-Adîmle benzer ifadeler kullanmışlardır (Kalânîsî, 1908, s. 117, 420; İbnü'l-Esîr, 1991, s. 70). Ancak depremin Antakya'da etkili olup olmadığı hususunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Abu'l-Farac'ın bildirdiğine göre aynı yılın Ekim ya da Kasım ayında, İran bölgesinde yer alan Ganza/Gence'de¹ şiddetli bir deprem meydana gelmiştir. Şehir tamamen yerin dibine göçmüş ve yerden siyah sular fışkırmıştır. Yaklaşık 280.000 kişi hayatını kaybetmiş, sağ kalan insanlar da mezarlıklara sığınıp ölümlerinin yasını tutmuştur (Abu'l-Farac, 1999, s. 375). Bu örnekte görüldüğü gibi bir bölgede meydana gelen sismik hareketlilik, komşu bölgede yer alan fayların hareketlenmesine ve deprem felaketinin burada yaşanmasına neden olmaktadır.

6 Eylül 1157'de Hama merkezli olarak Antakya, Hama, Şeyzer, Humus, Hısn-ı Ekrâd, Efâmiye, Ma'arratü'n-numan, Kefertâb, Trablus, Lazkiye ve Şam ile bu şehirlerin çevresinde bulunan yerleşim yerlerinde bir deprem meydana gelmiştir (İbnü'l-Adîm, 1996, s. 338; Tritton & Gibb, 1933, s. 302; Usta, 2024, s. 166). Sarsıntının şiddetli hissedildiği şehirlerde kaleler, surlar, burçlar ve evler yıkılmış; çok sayıda kişi yaşamını yitirmiştir (İbnü'l-Adîm, 1996, s. 338; İbnü'l-Cevzî, 1995, s. 119; Karamânî, 1992, s. 176). Urfalı Mateos'un Zeyl'inde, *"Halep taraflarında birçok Müslüman şehrin temelden yıkıldığı, yer sarsıntılarının 14 ay boyunca devam ettiği ve bu süre zarfında meydana gelen sarsıntıların sayısını tespit etmenin mümkün olmadığı"* belirtilmektedir (Mateos, 2000, s. 316). Ayrıca bu depremin ardından artçı sarsıntıların yedi yıl boyunca sürdüğü ifade edilmektedir (İbnü'l-Adîm, 1996, s. 338, İbnü'l-Cevzî, 1995, s. 119).

Bu depremden en çok etkilenen şehir Hama olmuştur. Bu nedenle 1157 depremi, "Zelzelet'ü-Hama" olarak anılmaktadır. Nitekim kaynaklarda, *"Hama şehrinde küçük çocuklara ders veren bir şeyh, depremden kısa bir süre önce dışarı çıkmış geriye döndüğünde ise medresenin yerle bir oluşuna tanıklık etmiştir. Medresede bulunan bütün çocuklar yıkıntılar altında kalarak hayatlarını kaybetmiş, çocukların akıbetini sormaya kimse gelmemiştir"* ifadelerine yer verilmektedir (İbn Sibât, 1993, s. 104-105). Bu ifadeler, 1157 depreminin şiddetini ve yıkıcı etkisini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Dönemin tarihçileri, buna benzer anlatımlarla meydana gelen sarsıntıları betimlemeye çalışmışlardır. Ayrıca bu depremde Lazkiye'de yerin yarıldığı, su içinde ayakta duran bir heykelin açığa çıktığı da belirtilmektedir (İbnü'l-Cevzî, 1995, s. 119; İbn Aybek, 1961, s. 570; İbn Tagrıberdî, 1963, s. 325). Bu olay, tarihin daha önceki devirlerinde, bu bölgede şiddetli depremlerin yaşandığını göstermektedir (Çelik, 2021, s. 248).

Bu depremden 13 yıl sonra 29 Haziran 1170'te kuşluk vakti, Suriye bölgesinde, Antakya'yı da etkileyen bir deprem daha meydana gelmiştir. Sarsıntılar, aynı gün içinde art arda üç kez tekrarlanmış; öğleden sonra meydana gelen şiddetli sarsıntı sonucunda Şam'dan Antakya'ya, oradan da Tarsus, Beyrut ve Akka'ya kadar uzanan geniş bir bölge büyük bir tahribata uğramıştır. Bu sarsıntılar sonucunda söz konusu bölgedeki şehirlerin surları ve kaleleri zarar görmüş; evler, dinî mabetler yıkılmış, deprem can ve mal kaybına yol açmıştır (Makrîzî, 1996, s. 318). Antakya'da bulunan büyük Rum Kilisesi başta olmak üzere şehirdeki birçok kilise ve ev yıkılmıştır (Simbat, 1946, s. 60; Abu'l-Farac, 1999, s. 409-410). Antakya Patriği, kilisenin enkazı altında kalarak hayatını kaybetmiştir. (Usta, 2024, s. 190). Süryanî Mihail, bu deprem sırasında Antakya'da 50 kişinin hayatını kaybettiğini yazmıştır (Süryanî Mihail, 1944, s. 212).

Musul Atabeyi Nureddin Mahmud Zengî (1146-1174), depremden zarar gören Müslüman kentlerdeki kale ve surları, Haçlı tehlikesine karşı tamir ettirmiş ve bu bölgelere asker yerleştirmiştir. (Gökhan, 2023, s. 81; Usta, 2024, s. 196). Sarsıntılar, Antakya'nın dışında Haçlıların egemenliğinde olan diğer kentlerde de yıkıma yol açmıştır. Müslümanlar, Haçlı tehlikesine karşı depremden zarar gören kentlerini yeniden inşa ettikleri gibi Haçlılar da Nureddin Zengî'den çekindikleri için kentlerini yeniden inşa etmişlerdir (Usta, 2024, s. 186).

Usta'ya göre 29 Haziran 1170 depremi, Haçlı Seferleri dönemi ve hatta bölge tarihinin en şiddetli depremlerinden biridir (2024, s. 194-195). Nitekim Sibt b. el-Cevzî, bu depremi *"İslam tarihinde eşsiz"*

¹ Günümüzde Azerbaycan'ın bir kentidir.

zamanlarda yeryüzünü böylesine yok eden başka bir depremin görülmediği” şeklinde tanımlamıştır. Abu'l-Farac'ın ifadesiyle “*yeryüzü deniz üzerindeki bir gemi gibi sallanmıştır*” (Abu'l-Farac, 1999, s. 409). Dönemin müellifleri de benzer ifadelerle depremin şiddetini aktarmıştır. Daha önce belirtildiği gibi hem dönemin müellifleri hem günümüz tarihçileri, 1114 Maraş depremini yine bu şekilde değerlendirmişlerdir. Bu bağlamda, yıkıcılığı ve geniş bir coğrafyada yol açtığı tahribat ve sonuçlar bakımından, söz konusu depremin 1114 Maraş depremi ve 6 Şubat 2023'te meydana gelen depremlerle benzerlik taşıdığını söylemek mümkündür. Ayrıca çok geniş bir alanı etkileyen bu depremin merkezi ve etkilediği saha bakımından 1157 depremiyle benzerlik taşıdığına dikkat çekilmektedir (Alıç, 2024, s. 50).

Tarihi kaynaklara göre, 1170 depreminden sonra 1202 yılında Suriye'den Mısır'a kadar uzanan geniş bir bölgede etkili olan büyük bir deprem meydana gelmiştir. Sarsıntılar, Suriye'nin iç bölgelerinin yanı sıra Sahil şehirlerinde, Kıbrıs, Anadolu, Azerbaycan ve Irak'ta da hissedilmiştir. Suriye kıyılarından Kıbrıs'a doğru denizin ikiye yarıldığı, tsunamiyi andıran dalgaların oluştuğu ve gemilerin karaya doğru savrulduğu bildirilmektedir (Usta, 2024, s. 212). Söz konusu depremde, 1.100.000 kişinin hayatını kaybettiği ifade edilmektedir (İbn Kesir, s. 106-107; Usta, 2024, s. 214; Alıç, 2024, s. 52).

Depreme dair anlatılar, bu sarsıntının hissedildiği bölgelerde en az 1170 depremi kadar tahribat yaptığını, hatta daha şiddetli sonuçlara, can ve mal kaybına yol açtığını ortaya koymaktadır. İslam tarihçileri, örneğin; Şam, Humus, Hama, Sûr, Akka ve Nablus gibi kentlerde depremin yol açtığı tahribatı ayrıntılı bir şekilde kaydetmişlerdir. Ancak Antakya'nın ne ölçüde etkilendiğine dair herhangi bir bilgi verilmemektedir (Usta, 2024, s. 208). Usta'nın, Geofrey of Donjon'dan aktardığına göre Antakya bu depremde sarsılmış, ancak diğer şehirler kadar zarar görmemiştir. Bu depremin ardından bir ya da iki yıl gibi kısa bir süre içinde 1203/1204 yıllarına tarihlenen bir sarsıntı daha meydana gelmiştir. Kaynaklarda bu depremin, Anadolu'dan Sicilya'ya, Irak, Kıbrıs, Cezire, Şam ve Sebte'ye kadar olan geniş bir alanda tahribat yaptığı belirtilmekte, ancak Antakya hakkında herhangi bir bilgi verilmemektedir (Usta, 2024, s. 200-216).

Memlûk Sultanı Baybars, 15 Mayıs 1268'de ordusuyla Antakya önlerine gelmiş ve üç günlük kuşatmanın ardından şehri ele geçirmiştir. 19 Mayıs günü, iç kalenin de zapt edilmesiyle Antakya'nın fethi tamamlanmıştır. Böylece Antakya'da, günümüze kadar devam ede gelen Türk siyasi hâkimiyetinin temelleri atılmıştır. Memlûk Türk Devleti'nin Antakya'daki egemenliği, 1516 yılına kadar devam etmiştir. Memlûkler, 1516'daki Mercidâbık Savaşı'nda Osmanlılara mağlup olunca Antakya ve çevresindeki hâkimiyet, iki Türk devleti arasında el değiştirmiştir (Çelik, 2021, s. 98-102).

Memlûk döneminin sonuna kadar jeostratejik önemini koruyan Antakya, bu süreçte birkaç defa depremle sarsılmıştır. Bu depremlerin ilki, 8 Ağustos 1303'te meydana gelmiştir. Ardından Aralık 1387, Nisan 1407 ve 29 Aralık 1408 tarihlerinde meydana gelen depremlerle Antakya yeniden sarsılmıştır (Çelik, 2021). Bu bağlamda, Memlûkler döneminde Antakya'yı etkileyen depremler, konu bütünlüğü açısından bu çalışmada 6 Şubat 2023 depremleri ekseninde değerlendirilmiştir.

Memlûkler döneminde Antakya'yı etkileyen hem 1303 hem de 1408 depremleri, 6 Şubat 2023 depremlerine benzer şekilde geniş bir coğrafyada yıkıma neden olmuş, can ve mal kayıplarına yol açmıştır. Memlûk tarihçilerinden İbn Aybek, 8 Ağustos 1303 depreminin yaklaşık 15 dakika sürdüğünü ve bu esnada gökyüzünün şimşek çakar gibi aydınlandığını belirtmektedir (İbn Aybek, 1960, s. 100-101). Depremin süresine ilişkin bu ifadeler abartılı görünmekle birlikte, sarsıntıların uzun sürdüğünü göstermektedir. Ayrıca ilk şokların ardından aralıksız artçı sarsıntıların meydana geldiği anlaşılmaktadır. Müellif, o zamana kadar bu şiddette bir depreme tanık olmadığını belirterek sarsıntıların büyüklüğüne dikkat çekmektedir. Muhtemelen bu depremin merkez üssü, Helen-Kıbrıs Yayı ile Ölü Deniz Fayı'nın kesişim noktasında yer almış ya da bu faylardan biri üzerinde başlayan sismik hareketlilik diğerini tetiklemiş ve sarsıntılar geniş bir alana yayılmıştır. Depremin hissedildiği bölgeler dikkate alındığında, olası Helen-Kıbrıs Yayı ile Ölü Deniz Fayının birbirini etkilemesiyle meydana gelebilecek sarsıntıların büyüklüğü ve etkisi açıkça görülmektedir. Nitekim 1303 depremi, Antakya ve çevre köylerinde yıkıma neden olmuş; Suriye'den Fas ve Tunus'a, Çukurova'dan Alanya ve Antalya'ya, Kıbrıs'tan İstanbul'a kadar geniş bir coğrafyada hissedilmiştir. İnsanlar, tıpkı 6 Şubat depremlerinde olduğu gibi bu depreme sabaha karşı uykuda yakalanmış ve binlercesi enkaz altında kalarak hayatını kaybetmiştir.

Antakya merkezli olduğu anlaşılan Aralık 1387 ve Nisan 1407 depremleri, Antakya ve çevresinin yanı sıra Halep'te de hissedilmiştir. Her iki deprem de Antakya'da ciddi yıkıma ve can kaybına yol açmıştır. İbn Hacer, Nisan 1407 depreminin büyüklüğünü “*Antakya'da büyük bir zelzele*” sözleriyle ifade etmiş; yıkıntılar altında kalan 100'den fazla insanın hayatını kaybettiğini belirtmiştir (İbn Hacer, 1986, s. 8; Salah, 2009, s. 80).

Nisan 1407 depreminin ardından 20 ay gibi kısa bir süre sonrasında meydana gelen ve geniş bir bölgede hissedilen Aralık 1408 depremi, bölgenin sismik hareketliliği ve olası sarsıntıların büyüklüğünü göstermesi açısından ayrı bir öneme sahiptir. Bu deprem, Antakya ve çevresinde yıkıma yol açmış; Lazkiye, Cebele ve Balatnes kentlerini harabeye çevirmiştir. Enkaz altında kalan çok sayıda kişi, hayatını kaybetmiştir. Sarsıntılar sonucunda Kıbrıs'ta da birçok bina yıkılmıştır. Depremin etkisiyle yer kabuğunda büyük yarıklar meydana gelmiş; günümüzde Altınözü ilçesi sınırlarında yer alan Kusayr (Koz) Kalesi'nden Selfehum'a kadar uzanan geniş bir alanda, ciddi bir tahribat oluşmuştur. Memlûk tarihçileri Makrîzî ve İbn Hacer'in, depremin şiddetini ve büyüklüğünü ortaya koyan ifadeleri dikkat çekicidir: *"Bir dağın tepesinde kurulu olan Selfehum şehri, olduğu gibi dağın tepesinden bir mil kadar aşağıya göçmüştür. Şehir halkı depreme gece uykuda yakalanmış, neye uğradığını şaşmıştır. Ancak hiç kimse zarar görmemiştir. Halk, şehrin bu yeni durumuna rağmen normal yaşamına devam etmiştir."* Söz konusu deprem, Şubat 2023 depremleri gibi soğuk bir kış gününde meydana gelmiştir. Müellifler, Kel Dağı'nın tepesinden deniz kıyısına kadar her tarafın karla kaplı olduğunu, depremin şiddetiyle Kel Dağı'nın zirvesinden kopan büyük bir kar parçasının denize düştüğünü ve deniz sularının on fersah kadar yükseldiğini belirtmektedir. Ayrıca Akdeniz'de oluşan tsunami benzeri büyük dalgaların sahile vurduğu, pek çok geminin karaya oturduğu da ifade edilmektedir (Makrîzî, 1972, s. 80-81; İbn Hacer, 1986, s. 100).

Memlûk kaynaklarında, yukarıda zikredilenlerin dışında 1344, 1403, 1404 ve 1405 yıllarında Antakya'ya yakın mesafede bulunan Halep'te şiddetli depremlerin meydana geldiğine dair bilgilere de yer verilmektedir. Ancak bu depremlerle ilgili olarak Antakya'dan bahsedilmemektedir. Bununla birlikte, Halep'e olan mesafe göz önüne alındığında, Antakya'nın da söz konusu depremlerden etkilenmiş olması ihtimal dâhilindedir.

Tablo 1. Ortaçağ'da Antakya ve Çevresinde Meydana Gelen Depremler

V. Yüzyıl	VI. Yüzyıl	VIII. Yüzyıl	IX. Yüzyıl	X. Yüzyıl	XI. Yüzyıl	XII. Yüzyıl	XIII. Yüzyıl	XIV. Yüzyıl	XV. Yüzyıl
458	506	713	835	956	1053	1114	1202	1303	1407
	526		847/848	970/972	1063	1138	1203/1204	1387	1408
	528		859/860		1075	1157			
	551				1082	1170			
	557				1091				
	577				1098				
	588								

2. Orta Çağ Antakya'sında Deprem Algısı (Dinî Yorumlar)

Orta Çağ'da afetler, doğaüstü güçlerin etkisiyle ya da dönemin insanların günahlarının bir bedeli olarak, ilahi bir uyarı veya Tanrı'nın insanoğlunu cezalandırması şeklinde yorumlanmıştır. Bu tür düşünceler, hemen hemen bütün inançlarda mevcuttur (Gökhan, 2023, s. 82). Depremler de çoğunlukla dinî nedenlerle açıklanmış, Hristiyanlar ve Müslümanlar tarafından benzer şekilde algılanmıştır. Nitekim Bizans döneminde, 526 ve 528 yıllarında Antakya'da meydana gelen depremler ile bunların ardından ortaya çıkan salgın hastalıklar, Hristiyan şehir halkı tarafından *"Tanrı'nın bir gazabı"* olarak yorumlanmıştır. Halk, gözyaşları içinde Tanrı'ya dua ve yakarışlarda bulunmuş; hatta bu gazaptan kurtulacakları inancıyla şehrin ismini Theopolis (Tanrı'nın Şehri) olarak değiştirmiştir (Bouchier, 1921, s. 1; Demir, 1996, s. 54; Gündüz, 2009, s. 5; Kaya & Kıyılı, 2009, s. 405; Çelik, 2021, s. 48). Gayrimüslim Orta Çağ tarihçileri de depremleri benzer şekilde yorumlamıştır. Urfalı Mateos, 1053 ve 1114 depremlerini Hristiyanların işledikleri günahlar nedeniyle *"Tanrı'nın gazabı"* olarak nitelemiştir (Mateos, 2000, s. 99). Süryanî Mihail ise özellikle Müslüman şehir ve kasabalarına büyük zarar veren 1114 depremini, *"Bu deprem Allah'ın Hristiyanlara yaptıklarından ötürü Müslümanlara duçar ettiği bir ceza"* şeklinde değerlendirmiştir (Mateos, 2000, s. 98; Usta, s. 189, 197).

Orta Çağ'da depremler, Müslümanlar tarafından Kur'an-ı Kerim'in bazı ayetlerine dayandırılarak kıyametin alametlerinden biri olarak kabul edilmiş; Hristiyan halk ve tarihçilerin yaklaşımlarıyla paralellik gösteren şekilde yorumlanmıştır (Arslantaş, 2013, s. 230; Usta, 2024, s. 24-32). Örneğin, Sıbt b. el-Cevzî, *"musalla'ya çıkıp günün ortasına kadar ağlamak, dua, yakarış ve istiğfarla meşgul oldular"* ifadesiyle, 847 depremi sonrasında Dimaşk'taki Müslümanların tutum ve davranışlarını ortaya koymaktadır. Kalânîsî ise 1157 depremini *"insanlar dehşet içinde camiye ve açık alanlara kaçtılar. Tekbir ve tehlil sesleri, zikir, dua ve yakarışlar Allah'a yöneldi"* şeklindeki ifadesiyle Müslüman halkın içinde bulunduğu durumu yansıtmıştır. Gerek yazılı ve görsel

basındaki haberler, gerekse sosyal medyada yer alan paylaşımlar ile bizzat tanıklık edilen olaylar, 6 Şubat 2023 depremlerinde de toplumun büyük bir kesiminin depremleri benzer şekilde yorumladığını, bilimsel yaklaşımların yanı sıra dinî açıklamalara da başvurulduğunu göstermektedir.

3. Deprem ve Göç İlişkisi

Tarih boyunca insanlar siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel etkenlerden dolayı yaşadıkları yerleri gönüllü ya da zorunlu olarak terk etmiş ve daha güvenli bölgelere geçici ya da kalıcı olarak göç etmiştir. Deprem, salgın hastalıklar ve kuraklık gibi afetler sonucunda insanların daha güvenli bölgelere göç etmek zorunda kaldıkları bilinmektedir. Nitekim fay hattı üzerinde bulunan bölgelerde, tarihsel süreç içinde çok sayıda deprem meydana gelmiş; şehirler yıkılmış ve bu depremlerde milyonlarca insan hayatını kaybetmiştir. Ayrıca milyonlarca insan da bulundukları ülke içinde, geçici ya da kalıcı şekilde göç etmek durumunda kalmıştır (Şeker, 2023, s. 183).

Orta Çağ Antakya'sında meydana gelen depremlerde, çok sayıda insan hayatını kaybetmiş, sağ olarak kurtulanlar ise korku ve panik içinde evlerinden dışarı çıkarak güvenli ve korunaklı yerler aramıştır. Şehir halkının bir kısmı, bir müddet dağlarda ve çadırlarda yaşamış; bir kısmı ise çaresizlik içinde kenti terk ederek başka şehirlere göç etmiştir. Bu durum, kentin nüfusunun azalmasına, demografik yapısının değişmesine neden olmuştur.

İlk çağlarda oldukça kalabalık bir nüfusa sahip olan Antakya'nın, M.S. I. yüzyılda, nüfusunun 300.000 ile 600.000 arasında olduğu tahmin edilmektedir (Demir, 1996, s. 32). Ancak tarihsel süreç içerisinde savaşlar, istilalar, salgın hastalıklar ve özellikle depremler ile göçler nedeniyle bu özelliğini yitirdiği görülmektedir. Bu durum, Orta Çağ'da şehre gelen seyyahların anılarına ve şehrin XVI. yüzyılda Osmanlı hâkimiyetine geçmesinden sonra yapılan sayımlara da yansımıştır. Nitekim Orta Çağ'ın ikinci yarısında, 1432/33'te Antakya'yı ziyaret eden Fransız Seyyah Bertrandon de la Broquière, şehrin 300 evden ibaret olduğunu belirtmektedir (Broquière, 2000, s. 20). Daha önce de ifade edildiği üzere, 860 yılında meydana gelen depremde, Antakya'da yaklaşık 1500 evin yıkıldığı belirtilmektedir. Bu bilgiler, IX. yüzyıldan XV. yüzyıla kadar geçen sürede Antakya'daki konut sayısında ciddi bir azalma yaşandığını ortaya koymaktadır. Buna paralel olarak, kent merkezindeki nüfusun düşüklüğü de dikkat çeken hususlardan biridir. Nitekim Osmanlı tahrir kayıtlarına göre Antakya'nın tahmini nüfusu 1526'da yaklaşık 6143 kişidir (BOA, TD, 1040, s. 74a, 81b; Çelik, 2021, s. 240).

AFAD verilerine göre “06.02.2023 günü, Türkiye saati ile 04:17’de merkez üssü Pazarcık (Kahramanmaraş) 7.7 ve 13:24’te Elbistan (Kahramanmaraş) olan 7.6 şiddetinde iki büyük deprem meydana gelmiştir. Bu depremlerden sonra 6 Şubat ile 6 Mayıs tarihleri arasında üç aylık dönemde bölgede büyüklükleri 0.2 ile 6.6 arasında değişen 33.591 deprem kaydedilmiştir” (AFAD, s. 8-116). Söz konusu depremlerin artçı şok aktivitesi devam ederken, 20 Şubat 2023 tarihinde Yayladağı’nda (Hatay) 6.4 büyüklüğünde “tetiklenmiş” bir deprem daha meydana gelmiştir. Depremler; Kahramanmaraş, Hatay, Adıyaman, Gaziantep, Malatya, Kilis, Diyarbakır, Adana, Osmaniye, Şanlıurfa ve Elazığ’da çok şiddetli hissedilmiş, can kaybı ve ağır hasara neden olmuştur” (AFAD, 2023, s. 1). Bu depremlerde Antakya tamamen yıkılmış, binlerce insan hayatını kaybetmiştir. İlk şokların ardından binlerce artçı sarsıntı kaydedilmiş; geçmişte olduğu gibi çaresizlik ve korku içinde yüzbinlerce insan kenti terk etmek zorunda kalmıştır. 20 Şubat’ta meydana gelen 6.4 şiddetindeki deprem ise on dört gün önceki depremlerde ayakta kalan yapılara zarar vermiş ve hasarlı bazı yapıların da yıkılmasına neden olmuştur. Aynı zamanda kentten göç eden insanların sayısının artmasına ve kentin nüfusunun daha da azalmasına yol açmıştır.

4. Siyasi ve Askerî Sonuçlar

Orta Çağ'da kentler, genellikle surlarla çevrili olup dış tehlikelere karşı müstahkem bir yapıya sahipti. Kentin surları ve üzerindeki burçlar, şehre giriş ve çıkışı sağlayan kapılar, kaleler ve köprüler bu güvenlik yapısını oluşturan temel unsurlar arasında yer almaktaydı. Bununla birlikte, dinsel ve toplumsal yaşamı şekillendiren evler, hanlar, hamamlar, dinî mabetler ve eğitim-öğretim binaları gibi yapılar, kent yaşamını tamamlayan diğer öğelerdi. Bu dönemde Antakya hem Hristiyan hem de İslam dünyası açısından askerî ve stratejik öneme sahip bir kent konumundaydı. Orta Çağ kentinin tüm yapısal özelliklerini barındırmaktaydı. Nitekim Antakya kuruluşundan itibaren doğal özellikleri, 12 mil uzunluğundaki muazzam surları ve müstahkem kalesi ile dikkat çekmiştir. Surların üzerinde 136 burç ve 24.000 mazgal yer almaktaydı (Mesudî, 2011, s. 271; Kazvîni, Trhsz, s. 150; İbn Kesîr, 1994, s. 434; Karamânî, 1992, s. 178). Görüldüğü üzere Antakya'nın savunma sistemleri, şehir surları, kuleler ve askerî garnizonlardan oluşmaktaydı. Orta Çağ

boyunca meydana gelen büyük depremlerde, şehir surlarının ağır hasar görmesi, kentin savunmasız kalmasına ve düşman istilalarına açık hâle gelmesine neden olmuştur. Örneğin, 1114 yılında meydana gelen depremin yol açtığı tahribattan faydalanan Haçlılar, Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı Maraş, Keysun, Besni ve Raban çevresindeki kentleri ele geçirmiştir. Bu gelişme sonucunda Maraş, Antep ve Adıyaman yöresinde, Frank hâkimiyetinin pekiştiği belirtilmektedir (Gökhan, 2011, s. 157).

1157'de meydana gelen deprem, Müslümanlar ile Haçlılar arasındaki siyasi ve askerî gelişmelere doğrudan yansımıştır. Deprem, Suriye'nin kuzeyinde yer alan Hama, Halep, Şeyzer, Kefertâb, Efâmiye, Humus, Ma'arratü'n-numan ve Harran gibi Müslüman kentlerinde etkili olmuş ve ciddi yıkıma yol açmıştır. Aynı dönemde Haçlıların hâkimiyetinde bulunan Hısnü'l-Hısn/Şövalyeler Kalesi/Hısnü'l-Ekrâd, Lazkiye, Trablus ve Antakya'da büyük zarar görmüştür. Bu depremde zarar gören Müslüman şehirlerde, savunma sistemleri çökmüş, kaleler ve surlar büyük ölçüde tahrip olmuştur. Bu durum, söz konusu kentleri bölgede bulunan Haçlıların istilasına açık hâle getirmiştir. Bunun üzerine olası bir Haçlı saldırısını önlemek amacıyla Dımaşk'ta bulunan Musul Atabey'i Nûreddin Mahmud Zengî (1146-1174), derhal harekete geçmiş, kuvvetlerini toplamış ve depremden zarar gören kentlerin etrafında güvenlik tedbirleri almıştır. Yıkılan kale ve surların inşası tamamlanıp kentlerin güvenliği sağlanıncaya kadar bölgeden ayrılmamıştır (İbnü'l-Adîm, 1996, s. 338; Ambraseys, 2009, s. 324).

1170 yılında, Suriye bölgesinde meydana gelen bir başka depremin ardından hem Müslümanlar hem de Haçlılar, depremin yol açtığı yıkım nedeniyle savunmasız kalan kentlerini yeniden inşa etmekle meşgul olmuşlardır. Depremin meydana geldiği sırada Haçlı kentlerinin içlerine kadar ilerlemiş olan Nureddin Mahmud, hemen Halep'e dönerek kentin imarıyla bizzat ilgilenmiş ve inşa süreci bitene kadar burada kalmıştır. Bu sırada depremden zarar gören diğer Müslüman kentlerdeki kale ve surları da Haçlı tehdidine karşı tamir ettirmiş ve bu şehirlere asker yerleştirmiştir (Gökhan, 2023, s. 81; Usta, 2024, s. 184-186). Bununla birlikte, depremi günahlarının bedeli olarak algılayan tarafların, Tanrı'nın öfkesinden çekindikleri için kısa bir süreliğine de olsa birbirleriyle mücadeleyi bırakarak ateşkes yaptıkları ifade edilmektedir (Usta, 2024, s. 197). Nitekim, Nûreddin Mahmud Zengî ile Kudüs kralı Amaury (1163-1174) arasında geçici bir barış sağlanmış ve depremin yaraları sarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Amaury'nin Trablus'taki depremle meşgul olmasının, 1170 ve 1173 yıllarında Kudüs Haçlı Krallığı'na karşı seferler düzenleyen Selâhaddin Eyyûbî'ye rahat ilerleme imkânı sunduğu ileri sürülmektedir (Barber, 2021, s. 366-367).

5. Ekonomik Kayıplar, Sosyal, Kültürel ve Psikolojik Sonuçlar

Orta Çağ'da Antakya'da meydana gelen depremler, yalnızca fiziksel yıkıma yol açmamış; aynı zamanda kentin ekonomik, sosyal, kültürel yapısını bozmuş ve halkın psikolojisini etkilemiştir. Özellikle şehir içi altyapısının zarar görmesi, kamu binaları, dinî yapılar ve konutların onarımı ya da yeniden inşası büyük ekonomik maliyetler doğurmuştur. Deprem sonrası vergi toplamada zorluklar yaşanmış, bu yüzden toplanamadığı ve bazı bölgelerde affedildiği görülmüştür. Nitekim 458 yılında gerçekleşen depremde evleri yıkılan halk, vergiden muaf tutulmuştur (Demir, 1996, s. 50). Depremlerin ardından yaşanan nüfus kaybı ve halkın şehri terk etmesi, iş gücü açısından ciddi bir sorun yaratmıştır. Bu durum, tarımsal faaliyetlerin aksamasına ve üretimde düşüşe neden olmuştur. Tarımsal üretimdeki azalma, şehir halkının temel gıda madde ihtiyacının karşılanmasında zorluklara neden olmuştur. Bu da sosyal yaşam üzerinde olumsuz etkiler doğurmuştur (Gökhan, 2023, s. 82). Aynı zamanda nüfusun azalması, kentin yeniden inşa sürecini de yavaşlatmış ve toparlanma sürecini geciktirmiştir (Demir, 1996, s. 53).

Depremler, halk üzerinde derin psikolojik sonuçlar da doğurmuştur. Halk arasında büyük bir korku ve panik yaşanmış, bazı bireylerde ruhsal çöküntüler görülmüştür (Gökhan, 2023, s. 82). Mateos'un aktardığına göre, depremler sırasında yaşanan korku, insanların zihinsel dengelerini sarsacak düzeyde olmuştur (2000, s. 99). 1170 yılında yaşanan büyük depremi anlatan Abu'l-Farac, halkın yaşadığı dehşeti şu sözlerle ifade etmektedir: *"Sabah ayinini yaptığımız sırada, şiddetli gök gürültüsüne benzer bir ses yerin altından yükseldi. Mukaddes masanın önünde bulunduğumuz için ona tutunduk; fakat bir taraftan diğer tarafa sarsıldık. Uzun bir zaman sonra, mezardan çıkmış gibi geri döndük. Gözlerimiz, uykudan uyanmış insanların gözleri gibi yaşıyordu ve dillerimiz Allah'a şükrediyordu"* (1999, s. 410). Bu ifadeler, Antakya halkının deprem anındaki ruh hâlini yansıtmakta ve felaketin sadece maddi değil manevi yıkıma da yol açtığını ortaya koymaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Antakya, Arabistan ve Afrika levhalarının göreceli hareketlerinin etkisi altında olup Doğu Anadolu Fayı, Ölü Deniz Fayı ile Helen-Kıbrıs yayının kesiştiği bir noktada bulunmaktadır. Tektonik açıdan tehlikeli bir bölgede olması sebebiyle tarih boyunca birçok kez yıkılmış ve şehrin idarecileri tarafından yeniden inşa edilmiştir. Bu depremler, yalnızca fiziksel yıkıma yol açmakla kalmamış, aynı zamanda kentin ahalisinin ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik yapıları üzerinde de derin ve kalıcı etkiler bırakmıştır. Depremler sonrası halkın yaşadığı korku, şehir altyapısındaki tahribat, nüfus kaybı, salgın hastalıklar ve üretimde yaşanan aksaklıklar kentin kaderini doğrudan etkilemiştir. Yaşanan depremler sonrasında dikkat çeken diğer bir husus, yangınların çıkmasıdır. Bu durum, Antakya'nın hem depremler hem de yangınlar nedeniyle büyük zarar görmesine neden olmuştur.

Antakya depremleriyle ilgili bir diğer dikkat çekici husus, bu depremlerin diğer bölgelerde yaşananlara göre kentte çok fazla hasar ve yıkıma yol açmasıdır. Bu durumun nedeni, kentin kurulduğu mevkinin coğrafi ve topografik özelliklerinden kaynaklanmış olmalıdır. Antakya, dağlar arasında bir vadide kurulmuş, ortasından Asi Nehri akmakta ve kentin zemini büyük ölçüde sulak alanlardan oluşmaktadır. Bu özellikler, diğer kentlere göre bu kentin daha dayanaksız bir yapıya sahip olduğunun göstergesidir. Nitekim kent 6 Şubat depreminin merkez üssü olan Kahramanmaraş'a göre daha fazla etkilenmiş ve daha büyük kayıplara uğramıştır. Bu bağlamda, yeniden inşa sürecinde Antakya'nın zemin özelliklerinin yanı sıra kentin yoğun tektonik hareketliliğin yaşandığı bir bölgede yer aldığı gerçeği unutulmamalıdır. Yalnızca Anadolu coğrafyasında değil Suriye bölgesinde meydana gelmesi muhtemel sarsıntılara karşı da hazırlıklı olunması gerekmektedir.

Antakya, maruz kaldığı bu felaketler sonucunda Antik dönemdeki ihtişamını kaybetmiştir. Makalede de ele alındığı üzere 6 Şubat 2023'te yaşanan depremlerin yıkıcılığı ile şehir üzerindeki fiziksel, sosyal ve ekonomik etkileri, Orta Çağ'da yaşanan depremlerle paralellik göstermektedir. Bu benzerliklerden çıkarılan sonuç, Antakya'nın yüksek deprem riski taşıyan bir kent olduğu gerçeğinin tarih boyunca değişmediği ve muhtemelen gelecekte de değişmeyeceğidir. Şehir, tarihsel süreç içerisinde pek çok defa yıkılıp yeniden inşa edilmiştir; ancak bunun bedeli hem can hem mal kaybı açısından ağır olmuştur. 6 Şubat 2023 depremleri, tarih biliminin sadece geçmişi nakletmekten ibaret olmadığını bir kez daha göstermektedir. Antakya ve çevresinde tarih boyunca meydana gelen depremlerin birbirine benzer etkiler yaratmış olması, geleceğe dair bir uyarı niteliği taşımaktadır. Çünkü bu tarihsel gerçeklik, benzer acıların yaşanmaması adına gerekli önlemlerin alınması dışında bir seçeneğin olmadığını göstermektedir. Zira bu kadim kent, onca yıkım ve felakete rağmen yerleşim yeri olma özelliğini kaybetmemiştir. Bu özelliğini gelecekte de koruyacağı varsayımıyla, Antakya'nın deprem dirençli bir kent hâline getirilmesi ve toplumun deprem gerçeğiyle yaşamayı öğrenmesi gerekmektedir. Antakya, sismik hareketliliğin sıkça yaşandığı bir bölgede yer almaktadır. Bu bağlamda Orta Çağ'da meydana gelen bölgesel depremler, Suriye bölgesinde meydana gelebilecek olası sarsıntılara karşı hazırlıklı olunması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu makale, söz konusu amaç doğrultusunda Orta Çağ'dan günümüze Antakya'da yaşanan depremleri kronolojik ve bilimsel bir yaklaşımla ele alarak, kentin sosyal tarihine katkı sağlamayı ve gelecekte yapılacak araştırmalara ışık tutmayı hedeflemektedir.

Kaynakça

- AFAD (2023). *06 Şubat 2023 Pazarcık-Elbistan (Kahramanmaraş) Mw: 7.7 - Mw: 7.6 Depremleri Raporu*. Deprem Dairesi Başkanlığı.
- Alıç, S. (2024). Orta çağlardan xx. yüzyıla kadar Maraş ve çevresini etkileyen depremler. *Maraş Araştırmaları-5 "Deprem Özel"* (1. Baskı, 33-64) içinde. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ambraseys, N. (2009). *Earthquakes in the Eastern Mediterranean and the Middle East*. Cambridge University Press.
- Arıcan, Ö. F. (2022). Antik kaynaklar çerçevesinde ms. 115 Antiokheia depremi. *Antakya (Hatay) Tarihinden Kesitler* (1. Baskı, 39-66) içinde. Hiperyayın.
- Arslantaş, N. (2013). Zelzele. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 44, 227-231) içinde. TDV Yayınları.
- Arslantaş, N. (2015). *İslam tarihinde depremler ve algılama biçimleri*. İZ Yayıncılık.
- Azîmî (2006). *Azîmî tarihi*. (Sevim, A. Çev.). TTK Yayınları.
- Barber, M. (2021). *Haçlı devletleri tarihi*. (Demir, D. M. Çev.). Kronik Kitap.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Tahrir Defteri 1040*. 74a, 81b.
- Başkumandan Simbat (1946). *Başkumandan Simbat vekâlinâmesi (951-1334)*. (Andreasyan, H. D. Çev.). TTK Kütüphanesi No: 68'de Yayımlanmamış Tercüme.
- Bilindir, S. (2024). Kahramanmaraş-Hatay bölgesinde bulunan fayların ürettiği depremlerin Orta Çağ'da ve yakın tarihimizde gerçekleşen depremler ile olan karşılaştırmalı analizi. *Kırılma Deprem Araştırmaları III* (15-27) içinde. ATM Yayıncılık.
- Bouchier, E. S. (1921). *A short history of Antioch*. Basil Blackwell.
- Brouquiére De La B. (2000). *Bertrandon De La Brouquiére'in deniz aşırı seyahati*. (Arda, İ. Çev.). Eren Yayıncılık.
- Çelik, M. Y. (2021). *Memlûkler döneminde Antakya (1268-1516)*. Kömen Yayınları.
- Demir, A. (1996). *Çağlar içinde Antakya*. Akbank Yayınları.
- Demir, M. (2023). Antikçağda iki deprem karşılaştırması: Gediz (Hermos) vadisi (ms 17) ve Antakya (Antiokheia) depremleri (ms 115). *Tarih Alanında Seçme Yazılar- II*, (1-17) içinde. Özgür Yayınları.
- Downey, G. (1961). *A History of Antioch in Syria from Seleucus to the Arap Conquest*. Princeton University Press.
- Dönmez, B. (2025). *Antâkî'nin Târîhu'l-Antâkî adlı eseri inceleme ve çeviri*. Karam Yayınları.
- Gökhan, İ. (2011). *Başlangıçtan kurtuluş harbine kadar Maraş tarihi*. Ukde Kitaplığı.
- Gökhan, İ. (2023). 1114 Maraş depremi ile Şubat 2023 depremleri arasındaki benzerlikler. *Türk Yurdu*, (427), 77-83.
- Gündüz, A. (2009). *XVI. yüzyılda Antakya kazası (1550-1584)*. MKÜ Yayınları.
- İbn Aybek (1960). *Kenzu'd-durer ve Câmi'u'l-Gurer ed-Durru'l-Fahir Fî Siret el-Melik en-Nasır*, tah. Hans Robert Roemer Tah.). (Cilt 9). Ma'hed el-Almanî Lil-Âsâr.
- İbn Aybek (1961). *Kenzu'd-durer ve Câmi'u'l-Gurer ed-Durretu'l-Madiyye fî Abbâr ed-Devleti'l-Fâtîmiyye*. tah. (Salahaddin el-Münehhid Tah.) (Cilt 6). Matbaât-u Lecnetu't-Te'lif ve't-Tercüme ve'n-Neşr.
- İbn Aybek (1971). *Kenzu'd-durer ve Câmi'u'l-Gurer ed-Durretu'z-Zekiyye Fî Âhbâr ed-Devleti't-Türkiyye*. (Ulrich Hârmân Tah.). (Cilt 8). Ma'hed el-Almanî Lil-Âsâr Kısım ed-Dirâsât el-İslâmiye.
- İbn eş-Şihne (1984). *Ed-Durru'l-Muntehab Fî Tarih Memleketi Haleb*. (Abdullah Muhammed Derviş Tah.). Dâru'l-Kitâb el-Arabî.
- İbn Hacer (1986). *İnbâi'l-Gumr Bâ-Ebnâi'l-Umr Fi't-Tarih*. (Muhammed Abdelmuîd Hân Tah.). (Cilt 6). Dâru'l-kûtub el-İlmiye.

- İbn Kesîr (1994). *El-Bidâye Ve'n-Nihaye büyük İslâm tarihi*. (Keskin, M. Çev.). Çağrı Yayınları.
- İbn Sibât (1993). *Sıdku'l-Abbâr Tarih İbn Sibât*. (Ömer Abdusselâm Tedmurî Tah.). Cırûs Pres.
- İbn Şeddâd (1991). *el-A'lâku'l-Hatîra Fî Ziker Umerâi's-Şam ve'l-Cezîre*. (Yahya Zekeriya Âbbâre Tah.). (Cilt I/1, I/2). Vezâretu's-Sekâfe.
- İbn Tagrıberdi (1963). *en-Nucûmu'z-Zâhire Fî Mâlûk Mısır ve'l-Kabire*. (Cilt 5). Vezâretu's-Sekâfe ve'l-İrşâd el-Kavmîyye.
- İbnü'l-Adîm (1996). *Zubdetu'l-Haleb Min Tarih Haleb*. (Halil Mansur Tah.). Dâru'l-Kutub el-İlmiye.
- İbnü'l-Cevzî (1995). *El-Muntaẓam Fî Tarîhi'l-Mulûk ve'l-Umem*. (Muhammed A. Ata & Mustafa A. Ata Tah.). (Cilt 6, 11, 16, 18). Dâru'l-Kutub el-İlmiye.
- İbnü'l-Esîr (1991). *İslâm tarihi El-Kâmil Fî't-Tarih tercümesi*. (Eryarsoy, M. B. Çev.). (Cilt 4). (Ağırakça, A. Çev.). (Cilt 7). (Özaydın, A. Çev.). (10, 11). Bahar Yayınları.
- İbnü'l-Kalânîsî (1908). *Zeylu Tarihî Dimaşke*. (Amedroz, H. F. Neşr.). Matbaâtü'l-Âbâ-i el-Yesû'îyyin.
- Karamânî, A. B. Y. (1992). *Abbâr ed-Düvel ve Asâru'l-Evvel Fî't-Tarih*. (Ahmed Huteyt & Fehmi Sa'd Tah.). (Cilt 2, 3). Âlemu'l-Kutûb.
- Kaya, S. & Kıyılı, R. (2014). Antakya'da Ortaçağ'da meydana gelen doğal afet ve salgın hastalıklara bir bakış. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (12), 403-418.
- Kazvîni (Trhsz). *Asâr el-Bilâd ve Abbâr el-İbâd*. Dâr-Sadr.
- Makrîzî (1972). *Kitabu's-Sulûk li-Ma'rîfet Düvelü'l-Mülûk*, (Said Abdulfettâh Aşûr Tah.). (Cilt 4/1) Dâru'l-Kutûb el-Mısriyye Matbaâtü't-Te'lif ve't-Tercüme.
- Makrîzî (1996). *İttîâzu'l-Hunâfe bi-Abbâri'l-Eimmeti'l-Fatîmiyyin el-Hulefâ*. (Muhammed Hilmi Muhammed Ahmed Tah.). (Cilt 3). Matabi' el-Ahrâm el-Ticariyye.
- Mesudî (2011). *Murûc Ez-Zeheb (Altın Bozkırlar)*. (Batur, A. Çev.). Selenge Yayınları.
- Nuveyrî (2004). *Nihayetü'l-Ereb Fî Fünûn el-Edeb*. (Necib Mustafa Fevvâz & Hikmet Keşlî Fevvâz Tah.). (Cilt 30). Daru'l-Kutub el-İlmiye.
- Över, S., Ünlügenç, U. C. & Özden, S. (2001). Hatay bölgesinde etkin gerilme durumları. *Yerbilimleri*, 23, 1-14.
- Özşahin, E. (2010). Antakya'da (Hatay) yer seçiminin jeomorfolojik özellikler ve doğal risk açısından değerlendirilmesi. *Bahkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (23), 1-16.
- Pampal, Ö. & Özmen B. (2010). *Hatay ilinin depremselliği, deprem tehlikesi ve riskleri*. Matbaa Çözümleri.
- Sahillioğlu, H. (1991). Antakya. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 3, 228-232) içinde. TDV Yayınları.
- Salah, M. H. M. (2009). *El-kevâris et-tabî'yye fî bilâd eş-şam ve Mısır (h.491-923/m.1097-1517)*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. el-Camiatü'l-İslâmiyye Külliyyetü'l-Edâb Kısım et-Tarih ve'l-Âsâr, Gazze.
- Serdar, M. (2016). Bilginin peşinde bir din adamı: bahtlı Adelard. *Prof. Dr. Münir Atalar Armağanı "Ortaçağ Tarihi Yazıları"* (269-278) içinde. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Sevim, A. (1990). *Anadolu Fatihî Kutalmışoğlu Süleymanşah*. TTK Yayınları.
- Süryani, M. (1944). *Süryanî Mihail vekainâmesi (1042-1193, 1195-1229)*. (Andreasyan, H. D. Çev.). TTK Basılmamış Tercümeler Kısım.
- Şeker, B. D. (2023). Doğal afetlerin göç üzerindeki etkileri: Depremler ve Türkiye. *Göç Dergisi*, 10 (2), 173-187.
- Tekin, M. (2004). Deprem ve tarihte Antakya depremleri. *VI. Hatay Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*. (205-224) içinde. Kültür Basımevi.

Tritton, A. S. & Gibb, H. A. R. (1933). The first and second crusades from an anonymous syriac chronicle. *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland* (69-101) içinde. Cambridge University Press.

Urfalı Mateos (2000). *Urfalı Mateos Vekâyi-nâmesi (952–1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136–1162)*. (Andreasian, H. D. Çev.). TTK Yayınları.

Usta, A. (2024). *Orta Çağ İslam dünyasında depremler*. Yeditepe Yayınevi.

Yahya el-Antakî. (1990). *Tarih el-Antakî*. (Ömer Abdusselâm Tedmurî Tas.). Cırûs Pres.

Zehebî. (1991). *Tarihu'l-İslâm ve Vefîyâtü'l-Meşâbir ve'l-E'lâm*. (Ömer Abdusselâm Tedmurî Tah.). Cilt 17 ve 33. Dâru'l-Kitâb el-Arabî.

THE SIMILARITIES BETWEEN MEDIEVAL ANTAKYA EARTHQUAKES AND FEBRUARY 2023 EARTHQUAKES IN TERMS OF THEIR EFFECTS AND CONSEQUENCES

Extended Summary

Antioch was founded on a ground with intense tectonic activity. For this reason, it has frequently faced the destructive effects of earthquakes throughout history. Historical sources report that there have been many severe earthquakes in the region since the foundation of Antioch. These earthquakes caused great destruction and damage to the surrounding cities, especially Antioch, both in terms of loss of life and property. The first known earthquake, which shows that the region has been destroyed many times in history, occurred in 148 BC. When the historical process is traced, it is seen that earthquakes also occurred in and around Antioch during the Middle Ages. Most of these earthquakes had devastating effects on the city and caused loss of life and property. This situation is similar to what happened in the February 6, 2023 earthquakes. Undoubtedly, it is not possible to learn in advance with today's technology when earthquakes, one of the most destructive of natural disasters, will occur. Earthquakes continue to be a threat to human life and social and economic structures. However, it is possible to reduce the loss of life and property, minimize the damages of earthquakes and take preventive measures for this purpose. In this context, it is important to investigate the earthquakes experienced in the past and to reveal them in all aspects. In this study, firstly, information about the earthquakes that affected Antioch from the 5th century to the 15th century is given; then the similarities of the major earthquakes experienced regionally in the city with the February 6, 2023 earthquakes are evaluated in terms of their political, military, economic, social, cultural and psychological consequences. Thus, it is aimed to contribute to the social history of the city and to support scholarly studies in this field. In the study, sources and copyrighted works from the period were utilized.

Antioch was founded in 300 BC by Seleucus, one of the commanders of Alexander the Great of Macedon. The city has been home to many civilizations since its foundation. In this context, the earthquakes that occurred in Antioch within the scope of the study are classified according to the powers that dominated the city and described in chronological order. Antioch came under the rule of the Roman Empire in 69 BC. It remained within the borders of the Eastern Roman (Byzantine) state after the imperial lands were divided into East and West in 395. In addition to its religious, commercial and cultural importance during the Roman and Byzantine periods, the city, which had a strategic military position, was used as a military base especially during the campaigns against the Sassanids. It maintained this strategic position until the late Middle Ages, and the city, which was frequently shaken by earthquakes, was rebuilt each time. During the Eastern Roman (Byzantine) period (395-638), Antioch was shaken many times by devastating earthquakes. Especially the fires that broke out after the earthquake in the night hours of 458 further destroyed the city and led to the abandonment of the settlements around the Asi River. In 526 and 528, successive earthquakes killed thousands of people and weakened the city's defenses. During this period, Emperor Justinian and his wife Theodora gave importance to the reconstruction activities of the city and provided extensive support to the reconstruction process. The earthquakes of 551, 557, 577 and 588 also caused great loss of life and structural destruction.

Antioch came under Muslim rule in 638 and remained in their hands until 968. During this period, the fault movement in the region, including Antioch, again produced destructive earthquakes. Antioch was shaken by earthquakes five times during this period, in 713, 835, 847/848, 859/860 and 956. These earthquakes caused tens of thousands of people to lose their lives. Especially the earthquake that occurred in 713 in the Syrian region continued for 40 days at intervals, and Antioch was the most affected by the tremors. The 859/860 earthquake caused destruction not only in Antioch but also in a wide geography; tsunami-like movements were observed at sea level. This earthquake is similar to the earthquakes that occurred on February 6, 2023 in terms of its intensity and the destruction it caused in a wide geography. Re-entering Byzantine rule in 968, Antioch was subjected to many major earthquakes between 970-1085. The tremors in 970/971, 977, 1053, 1063, 1075 and 1082 caused the city to collapse again; especially the city walls and bastions were heavily damaged. During this period, it is observed that the emperors gave importance to repair and reconstruction activities after the earthquake. Antioch fell under the sovereignty of the Seljuk Empire of Türkiye in 1084/1085 and remained in Turkish hands for approximately 13 years. During this period, another earthquake occurred in September/October 1091. Many people were trapped under the rubble and lost their lives in this earthquake. In 1092, the Great Seljuk Sultan Melikşah ordered the destruction to be repaired and the city to be rebuilt. During the Crusader siege, on the morning of January 1, 1098, a red light, reminiscent of the sunrise, flashed in the sky, and the city shook violently. It is reported that the Crusaders were adversely affected by the earthquakes in addition to the unfamiliar climatic conditions and famine. Captured by the Crusaders in 1098, Antioch remained under Crusader rule for about 170 years. During this period, earthquakes in 1114, 1138, 1157, 1170, 1201, 1202 and 1204 repeatedly shook the city. Especially the Maraş earthquake of 1114 is recognized as one of the great disasters in the historical process in terms of its severity and destructiveness. Antioch suffered more damage in this earthquake than its epicenter, Maraş. Medieval historians described the 1114 earthquake in dramatic terms and described the destruction in detail. This earthquake bears significant similarities with the February 6, 2023 earthquake in terms of its magnitude, the wide geography it affected and the destruction it caused. It can also be said that the earthquake that occurred in

1170 is similar to the 1114 Maraş earthquake and the earthquakes that occurred on February 6, 2023 in terms of its destructiveness and the destruction it caused in a wide geography. Antioch came under the sovereignty of the Mamluk Turkish State in 1268 and was shaken again by earthquakes in 1303, 1387, 1407 and 1408 in the 248-year period until 1516.

The earthquakes in Antioch not only caused physical destruction, but also left deep and lasting effects on the economic, social, cultural and psychological structures of the city's inhabitants. The fear experienced by the people after the earthquakes, the destruction of the city's infrastructure, population loss, fires, epidemics and disruptions in production directly affected the fate of the city. These earthquakes caused more damage and destruction in the city than those experienced in other regions. In this context, the reconstruction process should take into account not only the ground characteristics of the city, but also the fact that Antioch is located in a region of intense tectonic activity. It is necessary to be prepared for possible tremors not only in Anatolia but also in the Syrian region.

Makale Bilgisi / Article Information**Atıf/Cite as**

Çelik, M. Y. (2025). Orta Çağ Antakya depremleri ile Şubat 2023 depremlerinin etki ve sonuçları bakımından benzerlikleri. *SÜREK Alevilik – Bektaşilik ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 4, 13-29.

Çelik, M. Y. (2025). The similarities between Medieval Antakya earthquakes and February 2023 earthquakes in terms of their effects and consequences. *SUREK Journal of Alevism – Bektasism and Cultural Studies*, 4, 13-29.

Yazar / Author**Mehmet Yusüf ÇELİK**

Dr. Öğr. Üyesi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Asst. Prof., Mustafa Kemal University, Faculty of Science and Literature, Department of History

mycelik@mku.edu.tr, 0000-0002-5257-5346

Geliş Tarihi / Received

27 Mayıs / May 2025

Kabul Tarihi / Accepted

16 Haziran / June 2025

Yayın Tarihi / Published

30 Haziran / June 2025

Yayın Sezonu/Pub Date Season

Haziran / June

Sayı / Issue

4

Sayfa / Pages

13-29

Makale Türü / Article Types

Araştırma Makalesi / Research Article

Kapsam / Scope

Sosyal ve Beşerî Bilimler / Social and Humanitarian Sciences

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Ethical Statement

Araştırmacı verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiğini beyan eder. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

İntihal / Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem ve iThenticate programı tarafından incelenerek intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları / Contribution Rates of Authors to the Article

Makale tek yazarlıdır. / The article is single authored.

Çıkar Beyanı / Declaration of Interest

Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır. / There is no conflict of interest in the preparation of the article.

Telif Hakkı ve Lisans / Copyright & License

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Yayıncı / Published by

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Hacı Bektaş Veli Research and Application Institute.